

INGLIZ TILI VA O‘ZBEK TILI MEHR MAZMUNLI AFORIZMLARNING STATISTIK TAHLILI

Sultonova Gulchehra Husanovna

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar
universiteti O‘zbek tili kafedrası assistenti

ANNOTATSIYA

Mazkur maqola ingliz va o‘zbek tillarida mehr mazmuniga ega bo‘lgan aforizmlarning statistik tahliliga bag‘ishlangan. Maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi mehr haqidagi aforizmlari qiyosiy tahlil qilingan.

Kalit So‘zlar: aforizm, mehr, sevgi, ingliz, o‘zbek, til, tahlil, she‘r, vatan, muhabbat.

АННОТАЦИЯ

Данная статья посвящена статистическому анализу афоризмов со значением любви в английском и узбекском языках. Сравнительный анализ афоризмов о любви в английском и узбекском языках.

Ключевые Слова: афоризм, любовь, любовь, английский, узбекский, язык, анализ, поэзия, родина, любовь.

ABSTRACT

This article is devoted to the statistical analysis of aphorisms with the meaning of love in the English and Uzbek languages. Comparative analysis of aphorisms about love in English and Uzbek languages.

Key Words: aphorism, love, love, English, Uzbek, language, analysis, poetry, homeland, love.

KIRISH

Ingliz va o‘zbek tillaridagi sevgi haqidagi aforizmlarni qiyosiy tahlil qilish haqida gap ketganda, har ikki tilda mehr ifodalarni shakllantirishi mumkin bo‘lgan madaniy va lingvistik nuanslarga e‘tibor qaratish lozim. Aforizmlar o‘z tabiatiga ko‘ra, hikmat va idrokni o‘zida mujassam etgan ixcham, ixcham gaplardir[1]. Ular ko‘pincha ma'lum bir madaniyatning qadriyatları, e‘tiqodları va tajribalarını aks ettiradi. Shunday qilib, ingliz va o‘zbek tillarida sevgi va mehr haqidagi aforizmlarni tahlil qilish har bir til va madaniyat ushbu umumbashariy tuyg‘uni qanday idrok etishi va ifodalashi haqida tushuncha beradi.

Turli tillardagi aforizmlarni o‘rganish va tahlil qilish sevgi kabi tushunchalarni ifodalashda madaniy va lingvistik farqlarni bilish imkonini beradi. Ingliz va o‘zbek aforizmlari bu universal mavzu bo‘yicha o‘ziga xos nuqtai nazarni o‘rganilishi

mumkin va statistik tahlil ushbu iboralar tendentsiyalarni aniqlashga yordam beradi. Mazkur tahlilni boshlash uchun turli manbalardan, jumladan, adabiyot, xalq og‘zaki ijodi va ommaviy madaniyatdan sevgiga oid ingliz va o‘zbek aforizmlarining ko‘rib chiqish mumkin. Tahlil etilgan bu aforizmlarni sifat va miqdoriy jihatdan toifalarga ajratiladi va tartibga solinadi.

Sifatli tahlil har bir aforizmning madaniy va lingvistik kontekstdagi mazmuni va nuanslarini talqin qilish va tushunishni o‘z ichiga oladi. Buning uchun ingliz va o‘zbek tillari bo‘yicha tajriba, shuningdek, ushbu aforizmlar qaysi madaniyatlardan kelib chiqqanligini tushunish talab etiladi.

Boshqa tomondan, miqdoriy tahlil aforizmlar ichidagi naqsh va tendentsiyalarni aniqlash uchun bir nechta statistik usullarni o‘z ichiga olishi mumkin. Ushbu aforizmlar majmuasiga qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan statistik tahlillarning bir nechta misollari:

1. (Frequency Analysis) Chastotalar tahlili aforizmlar ichida sevgi bilan bog‘liq aniq so‘z yoki iboralarning paydo bo‘lishini hisoblash. Bu har ikki tilda sevgi bilan bog‘liq eng ko‘p ishlatiladigan so‘zlarni va mavzularni aniqlashga yordam beradi.

2. (Sentiment Analysis:)Tuyg‘ularni tahlil qilish: Aforizmlarda ifodalangan umumiy his-tuyg‘ularni baholash uchun tabiiy tilni qayta ishlash usullaridan foydalanish. Bu sevgi haqidagi ingliz va o‘zbek aforizmlarining emotsional ohangidagi farqlarni aniqlashi mumkin.

3. (Word Associations:) So‘z birikmalari: Ishq-muhabbatga oid umumiy so‘z birikmalarini aniqlash uchun aforizmlar ichidagi so‘zlarning qo‘shma kelishini tahlil qilish. Bu sevgining ingliz va o‘zbek tillarida qanday kontsepsiyalanishi va ifodalanishidagi madaniy farqlarni ochib berishi mumkin.

4. (Clustering and Topic Modeling:) Klaster va mavzuni modellashtirish: aforizmlarni umumiy mavzular yoki sevgi bilan bog‘liq mavzular asosida guruhlash. Bu har bir tilda sevgi bilan bog‘liq bo‘lgan umumiy tushunchalar va metaforalarni ochishga yordam beradi.

5. (Comparative Analysis:) Qiyosiy tahlil: Ingliz va o‘zbek aforizmlarida sevgiga oid aniq so‘zlarning chastotasi va qo‘llanishini solishtirish. Bu sevgi tushunchasini ifodalashda til va madaniy farqlarni ochib berishi mumkin.

6. (Network Analysis:) Tarmoq tahlili: Ularning mazmuni yoki sevgi bilan bog‘liq mavzulardagi o‘xshashliklarga asoslangan aforizmlar tarmog‘ini yaratish. Bu har bir tildagi turli g‘oyalar va iboralarning o‘zaro bog‘liqligini ko‘rsatishi mumkin.

Ushbu statistik tahlillar ingliz va o‘zbek aforizmlarida sevgi tushunchasi va ifodalanishidagi o‘xshashlik va farqlar haqida qimmatli tushunchalar berishi mumkin.

Shuningdek, ular har bir tilda sevgi tushunchasini shakllantiradigan madaniy va lingvistik nuanslarni aniqlashga yordam beradi.

Bundan tashqari, sevgi haqidagi aforizmlarni tillararo tahlil qilish inson ifodalarning xilma-xilligini va turli til va madaniy an'analarning boyligini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Shuningdek, u turli jamiyatlarda sevgini etkazish va qadrlash usullarini yaxshiroq tushunishga qo'l keladi.

Quyida biz Ingliz tili va o'zbek tillaridagi mehr mazmunli aforizmlarning statistik tahlil qilishda o'zbek va ingliz yozuvchilarining asarlaridan va she'riy to'plamlariga murojat etdik.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Barcha ijodkorlar va qalam ahli o'z yurti go'zalligini va nafosatini o'ziga xos tarzda tarannum etadi va uni o'z tasavvuridan kelib chiqib, o'ziga xos tarzda talqin etib, o'quvchilarga yetkazadi. Kimdir yurtidagi go'zallikni oddiy so'zlar bilan tasvirlasa, boshqa bir shoir esa rang-baranglikda tasvirlashni afzal biladi. Biz shu o'rinda, O'zbek xalqining buyuk shoiri Hamid Olimjonning qalamiga mansub Vatanni madh etuvchi "O'zbekiston" she'ridagi ayrim satrlarni tahlilga oldik. Shu bilan birga Ingliz yozuvchisi Robert Frostning she'riyatida xalq dardini, uning iztirobini, ijtimoiy tuzumning og'ir sharoitlarini o'z misralarida aks ettirgan. Uning qalamiga mansub "The Gift Outright" she'ri mehr mazmunli aforizmlarning o'zida mujassam ettirganligi bilan alohida ahamiyatlidir. Yuqorida tilga olingan ikki yozuvchining she'riyatidan keltirilgan namunalarda ifodalangan g'oyalari, tuzilishi, vatanni qay darajada ulug'lashiga ko'ra farqlarni ko'rishimiz mumkin. Mazkur shoirlar tug'ilib o'sgan yurtini so'z orqali tasvirlashda o'zgacha g'oyalarni mahorat bilan qo'llaganligini ko'rishimiz mumkin. Jumladan H. Olimjon she'riyati haqida so'z borar ekan, uning "O'zbekiston"[2] nomli she'rining bosh misralaridayoq uning so'z qo'llash borasidagi iste'dodini ko'rishimiz mumkin.

Vodiylarni yayov kezganda ,

Bir uning tug'ilganini ajib edi manda...

Shoir bu she'ri orqali vatanga bo'lgan tuyg'ularini ifodalashdan boshlaydi. Adib vatan tuprog'ida yurib, uning taftini his qilishini, bundayin go'zal maskan faqatgina dostonlarga ifodalanibgina qolmay, dunyodagi jamiyki muqaddas shaharlarning namunasi ekanligi aytilgan. Shoirning qanday yozuvchi ekanligini bilmoqchi bo'lsak, uning she'riy misralarning dastlabki bosqichidanoq o'ziga hosligini bilib olish qiyin emas. Yozuvchi H.Olimjon yurtining go'zalligini, uning tabiatini, tuprog'iyu, vohavodiylarini o'zgacha mehr bilan tasvirlaydi. Ayniqsa chaman bo'lib gullagan bog'rog'lari shoirni ijod qilishga yanada ilhomlantiradi.

Ingliz yozuvchisi Robert Frost she'riyatidagi vatanni madh etuvchi satrlarni

tasniflashga kelsak, u ham o‘z she‘riy misralarida yurtining go‘zalligini chiroyli misralarda bayon etgan. Uning she‘r yozish uslubi Hamid Olimjonnikidan butunlay farq qilishligini uning misralarini o‘qish jarayonida guhovi bo‘lishimiz mumkin. Ayniqsa, uning vatanparvarlik g‘oyalari yaqqol namoyon bo‘lgan “To‘g‘ri sovg‘a” she‘rida bunga guvoh bo‘lamiz. She‘r yuz yildan ortiq vaqt davomida Amerikani o‘z mulki, o‘z mustamlakasi deb atagan ingliz mustamlakachilari haqidagi hikoya bilan boshlanadi. She‘rning birinchi misrasida aholi bir paytlar o‘z yerlariga egalik qilgan bo‘lsa, endi yer o‘z egalariiga tegishli ekani aytiladi:

*“U yuz yildan ko‘proq bizniki edi
Oldin biz uning odamlari edik.”*

Mazkur misralar orqali yozuvchi ona yurtiga “u” deb murojaat qiladi. Biz bilamizki, ko‘p manbalarda Vatan onaga qiyoslanadi. Shu sababli, mamlakatga nisbatan “u” yoki “uning” so‘zlarini ishlatish tabiiy jarayon hisoblanadi. Bu o‘rinda shoir o‘z yurti o‘ziga tegishli emasligini quyidagi satrlarda davom ettiradi.

U bizniki edi

Massachusettsda, Virjiniya shtatida ,

lekin biz Angliyaning, hali ham mustamlakachilar edik .[2] .

Ularga muhabbat, vatanparvarlik tuyg‘ulari deyarli yot bo‘lganini yuqoridagi satrlardan ko‘rish mumkin. Chunki ular yashaydigan hudud, Vatan o‘z aholisiga adolat qilmadi va boshqa davlatlar tomonidan bosib olindi. Shoir o‘z she‘rida bu yurtda yashab, shu yurtning odami bo‘la olmaganidan qayta-qayta shikoyat qiladi. Lekin Hamid Olimjon she‘rini o‘qir ekanmiz , uning Vatan timsolida ijobiylikni his qilamiz. Chunki shoir uni shu yurtning sodiq farzandi sifatida naqadar ulug‘lashini she‘rida aks ettiradi. Hattoki, Vatan tuprog‘i naqadar aziz ekanligini uning “O‘zbekiston”dagi satrlaridan ham bilib olamiz:

*Chappor urib gullagan bog‘in ,
O‘par edim vatan tuprog Un .
Odamlardan tinglab hikoya
O‘sar edi shoirida g‘oya[2].*

Hamid Olimjon o‘z satrlarida boshqa vatanlar, diyorlar bilan solishtirish holatlarini tasvirlagan. Aytish mumkinki, shoirning o‘z yurtiga qanchalik aziz ekanini, unga teng keladigani yo‘qligini tasvirlashning o‘ziga xos usullaridan biridir.

Agar tanqidiy yondashadigan bo‘lsak, Hamid Olimjon o‘z mamlakatidagi hukmron siyosiy tuzumni to‘g‘ri ifoda eta olmadi. U 20-asr boshlarida Vatan tarixini ham, buyuk ajdodlarini ham ulug‘lay olmadi, chunki siyosiy muhit bunga yo‘l qo‘ymadi. Shuning uchun shoir o‘z yurtining barcha go‘zalligini tabiatiga joylagan:

Tog‘lardagi qip-qizil lola

*Bo‘lib go‘yo yoqut piyola ,
Buloqlardan uzatadi suv ,
El ko‘zidan qochadi uyqu .
Dalalarda boshlanadi ish ,
Boshlanadi ijod va turmush[2].*

Yuqoridagi satrlarga e‘tibor beradigan bo‘lsak, shoir har bir faslda sodir bo‘ladigan voqealarni o‘zgacha tasvirlar bilan ifodalagan. Masalan, bahorning kelishini “dalalarda” misrasi bilan ifodalagan boshlanadi ish “ (dalalarda ish boshlanadi) va “kundan - kunga “ so‘zlari bilan kuzga yaqin mavsum o‘sadi paxta “ (paxta kundan kun o‘sadi). Hamid Olimjon bu she‘rida nafaqat yurtning go‘zalligini, balki odamlarning mehnatini ham tasvirlagan. Bahor kelishi bilan xalqning borishini bilib olamiz. “xalq” liniyasi orqali ishlash ko‘zidan qochadi uyqu ” (Uyqu odamlarning ko‘zidan qochadi).

Robert Frost o‘z she‘rida o‘z xalqini yangi ko‘chib kelgan aholi bilan birlashishga va bu mamlakatni mustahkamlashga chaqiradi. Uning fikricha, Vatanni himoya qilish faqat qilich yoki bayroq ko‘tarib, jahl bilan baqirib himoya qilish emas, balki Vatanga ishonch va ishonchni saqlashdir[3]. Shu sababli, hatto AQSh prezidenti Kennedi she‘rning qadrini tan oladi va Frostni ushbu she‘rni o‘qishga chaqiradi.

“Ochiq sovg‘a” she‘ri bor-yo‘g‘i 16 misradan iborat bo‘lsa-da, Frost uni “AQSh tarixi 16 misrada”, “mening siyosatim”, “mening tarixim”ning qimmatli manbasi deb biladi[4]. U nashr etilganidan beri amerikaliklar uchun doimiy ilhom manbai bo‘lib kelgan.

Olimjon satrini Ayozi she‘ri bilan solishtirilganda, ikkalasida ham umid va intilish tuyg‘ulari borligiga guvoh bo‘lamiz. Biroq Ayozi she‘rida hamjihatlik, ko‘chmanchilar qalbiga vatanparvarlik ruhini singdirish, kurash kabi tuyg‘ular hukmron bo‘lsa, Hamid Olimjonning “O‘zbekiston” she‘rida “orzudagi yurt” g‘oyasi ustunlik qiladi. Ya‘ni u she‘rida yurtning go‘zalligini, shu yurtning komilligini ko‘rish istagini birinchi o‘ringa qo‘yadi. Bu fikr quyidagi satrlarda isbotlangan:

*Hammasining bir xohish bor ,
Hammasi ham xursand, baxtiyor.
Bu o‘lkada har narsa bordir,
Ko‘rmaganlar doim xumordir[5].*

Olimjon she‘riyatini solishtirar ekanmiz, tahlil jarayonida ularning asarlari o‘rtasida qisman o‘xshashlik, ko‘pincha turlicha yondashuvlarga guvoh bo‘ldik. Bundan tashqari, yuqorida keltirilgan she‘rlarning mazmunida sezilarli farqlarni ko‘rish mumkin. “Sovg‘a” she‘ri birinchi satrlardagi salbiy his-tuyg‘ular bilan boshlanadi[6]. She‘rni o‘qir ekanmiz, so‘nggi baytgacha vatanparvarlik tuyg‘usi kuchayib borayotganiga guvoh

bo‘lamiz. Lekin Hamid Olimjonning “O‘zbekiston”[7] she’rida ilk misralardanoq yurt qiyofasi ijobiy fazilatlar bilan namoyon bo‘ladi. Albatta, Hamid Olimjon ham 20-asr siyosiy tuzumini qoralovchi, xalqni birlikka chorlovchi ruhdagi she’rlar yozishi mumkin edi. Ammo 20-asrning 30-yillariga kelib sovet hukumati adabiyotni to‘liq nazorat ostiga oldi.

Quyidagi aforizmlar ingliz tilidagi sevgi haqidagi turli nuqtai nazarlarni ifodalaydi, uning kuchi, paradokslari va fazilatlarini qamrab oladi. Ularning har biri mehrning murakkab va mustahkam tabiatining turli qirralarini aks ettiradi.

1. *Sevgi - erkak va ayolning qaynoq mehridir.*

(Translation: *Love is the strong bond between a man and a woman.*)

2. *Sevgi, yuzlarini nurlantiradi, diqqatlilikni orttiradi.*

(Translation: *Love brightens faces and teaches attentiveness.*)

3. *Sevgi - bu erkakning ruhi va ayolning orzusidir.*

(Translation: *Love is the soulmate of a man and the desire of a woman.*)

4. *Sevgi, shafqatsizlikning qirolichasidir.*

(Translation: *Love is the cure for heartlessness.*)

5. *Sevgi, hayotni o‘zligida his qilishdir.*

(Translation: *Love is experiencing life within its tenderness.*)

Ingliz tilida vatanga muhabbatni ifodalovchi aforizmlarning morfologik tarkibi quyidagi jadvalda ko‘rishimiz mumkin:

1.3-jadval

	Ingliz tilidagi aforizm	O‘zbek tilidagi aforizm
1	<i>Love is the strong bond between a man and a woman.</i>	“Sevgi hamma narsani yengadi”
2	<i>Love brightens faces and teaches attentiveness.)</i>	“Muhabbatda ham, urushda ham hamma narsa adolatli”
3	<i>Love is the soulmate of a man and the desire of a woman</i>	“Sevgi hayot uchun suv kabi zarur”
4	<i>Love is the cure for heartlessness</i>	“Muhabbat o‘zining buyukligini ochib beradi”
5	<i>Love is experiencing life within its tenderness</i>	“Sevgi hayotni o‘zining nozikligida his qilishdir”

Ko‘rib turganimizdek, aforizmlar qaysi tilda yaratilmasin, ot leksemalar asosiy mazmuni tashuvchi segment hisoblanadi.

XULOSA

Ingliz va o‘zbek tillaridagi mehr haqidagi aforizmlarni chog‘ishtirma tahlil qilishda har ikki tildagi ko‘plab aforizmlarni tarixiy, adabiy va madaniy sharoitlarini

hisobga olgan holda tadqiq etish maqsadga muvofiq bo'lar edi. Bu mumtoz adabiy asarlarni, folklorni va har ikki tildagi mehrning zamonaviy ifodalarini o'rganishni o'z ichiga olishi mumkin, bu sevgi haqidagi barcha nuqtai nazarlarni qamrab olganligi tahlil etildi.

Mazkur bobda biz, vatanga mehr aforizmlarining chog'ishtirma tahlil asosida o'xshash, farqli tomonlari, ma'no va mazmun jihatdan guruhlariga bo'lib tahlilga tortdik. Ingliz yozuvchisi Robert Frost va o'zbek shoiri Hamid Olimjonlar qalamiga mansub ijod namunalari chog'ishtirma tahlil qilindi.

Umuman olganda, sevgiga oid ingliz va o'zbek aforizmlarining statistik tahlili ushbu universal tuyg'uning ushbu ikki xil til va madaniy kontekstda qanday uzatilishi va tushunilishi haqidagi ajoyib naqsh va tushunchalarni ochib berish imkoniyatiga ega.

Adabiyotga partiyaviylik, sinfiylik mezonlari bilan yondashgan sotsialistik realizm modeli qo'llanildi, qatag'on avjiga chiqdi. Aynan shu davrda Hamid Olimjonning "O'zbekiston" she'ri yozilgan. She'rni vatanga qasida deyish mumkin.

Aforizmlar ifodalayotgan mazmun tashuvchi birliklar doim ham aniq xolatda ifodalaydigan leksemalar bilan uchramaydi. Ular tarkibidagi mazmun tashuvchi birliklar yashirin va ishora leksemalari orqai mazmun ifodalashga hizmat qiladi.

Aforizmlarda mazmun tashuvchi birliklar asosan ot leksemalari orqali ifodalanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES):

1. Раимов А., Раимова Н. Ҳикматлар шодаси (қайта нашр) – Тошкент: "Ўзбекистон", 2015. – 9 б.
2. Olimjon Hamid. Asarlar. 5 jild. Birinchi jild, T., " Adabiyot va san'at ", 1970, she'rlar, 224 b.
3. Hamdamova Sitara Baxshilloevna. Uilyam Butler Yeats she'riyatida mifologik mavzular va motivlar. Ispaniya innovatsiyalar va yaxlitlik jurnali 6 (2022): 147-150 b.
4. Ходжаева Дилафруз Изатиллоевна. "Опыт количественного анализа стилистических терминов в толковых словарях (на материале толковых словарей английского, русского и узбекского языков)". Вестник Челябинского государственного университета 28 (2011): 130 –133 с.
5. Olimjon Hamid. Asarlar. 5 jild. Birinchi jild, T., " Adabiyot va san'at ", 1970, she'rlar, 224-bet
6. Izatilloevna KD, Tolibovna SZ Taksis Kategoriyasi : Turli Qarashlar Va Yondashuvlar //" Onlayn-konferanslar" platformasi. - 2021. - S . 234-238.
7. <https://kh-davron.uz/kutubxona/multimedia/hamid-olimjon.html>